

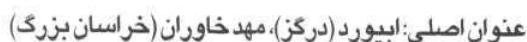
اسورد (درگز)
مهد خاوران (خراسان بزرگ)

جلد اول
جغرافیای تاریخی، انسانی و اقتصاد

تألیف: عبدالحسین شهنشاهی
تدوین و اهتمام: ابراهیم شهنشاهی

سروش دانش

۱۳۹۶

حفر افشای تاریخی، انسانی و اقتصادی - جلد اول

ویرایش اول، چاپ اول. ۷۶۸ صفحه. تصویر.

رئیس: عبدالحسن ثنائی. ۱۲۹۸. تدوین و اهتمام: ابراهیم ثنائی. ۱۳۲۶.

وره ۴ جلدی . (سروش دانش، شماره انتشارات ۷۳۶۲). تهران، ۱۳۹۶.

کتاب دورہ: ۵-۳۱-۷۰۹۹-۶۰۰-۹۷۸

شایک ۹۷۸-۶۰۰-۷۰۹۹-۲۸-۱: / شایک ج ۳: ۹۷۸-۶۰۰-۷۰۹۹-۳۰-۸

شاہک ج ۲: ۱۰۹، ۶۰۰-۹۷۸ / شاہک ج ۴: ۲-۳۲، ۷۰۹۹-۶۰۰-۹۷۸

«فہرست نویس بر اساس اطلاعات فیما»

فروست: سرپرست دانش: ۷۳۶۲ / یادداشت: کتابنامه

مندرجات : ج.۱. جغرافیای تاریخی، انسانی و اقتصادی ج.۲. تاریخ سیاسی خاوران- ج.۳. فرمانروایان

خاوران - ج. ۴. آداب و رسوم مردم شاهپیر، علما و دانشمندان خاوران

موضوع: درگز / موضوع: Dargaz (Iran) / موضوع: درگز -- تاریخ / موضوع: Dargaz (Iran) --

History / موضوع : دشت خاوران / موضوع : Dasht Khavaran (Iran)

شناسه افزوده: ثنائی، ابراهیم، ۱۳۲۶، گر، و...

رده بندی کنگره: ۱۳۹۶ س ۸ ر ۸۷/۲۰ SR

رده بندی دیویی: ۹۵۵/۸۲۳۴

شماره کتابشناسی ملی: ۴۷۵۵۱۸۷

این اثر مشمول قانون حمایت مؤلفان و مصنفان و هنرمندان ۱۳۴۸ است. هرکس تمام یا قسمتی از

این اثر را بدون اجازه ناشر و مؤلف، نشر یا پخش یا عرضه کند مورد پیگرد قانونی قرار می‌گیرد.

نام کتاب: ابيورد (درگز)، مهد خاوران (خراسان بزرگ).

جغرافیای تاریخی، انسانی و اقتصادی - جلد اول.

نویسنده: عبدالحسین ثنائی.

تدوین و اهتمام: دکتر ابراهیم ثنائی.

ویرایش و بازخوانی: سید محمود اسراری.

ناشر: انتشارات سروش دانش.

نوبت ویرایش: اول

نوبت چاپ: اول

سال چاپ: ۱۳۹۶

شمارگان: ۵۰۰ جلد

چاپ و صحافی: سروش پایا.

لیتوگرافی: سروش پایا.

صفحه آرایشی: سروش پایا. ن. سامانی. ۴۵۹. ۰۹۱۹۷۰.

طراح جلد: سروش پایا. ن. سامانی. ۰۹۱۰۷۰۶۶۴۵۹.

قیمت دوره: ۲,۵۰۰,۰۰۰ ریال.

شابک: ۵-۲۸-۷۰۹۹-۶۰۰-۹۷۸

انتشارات سروش دانش

تهران، میدان انقلاب، خیابان کارگر جنوبی، خیابان روانمهر، کوچه درخشان، پلاک ۴.

pub.sdanesh@gmail.com

تلفن: ۶۶۴۱۱۶۶۶ - ۰۲۱

فکس: ۶۶۴۷۷۵۷۲ - ۰۲۱

فهرست مطالب

۲۵	مقدمه جلد اول
۳۱	زندگینامه نویسنده
۳۵	فصل اول: جغرافیای تاریخی
۳۷	بخش اول - پیشگفتار
۴۳	بخش دوم - خراسان
۵۵	بخش سوم - خراسان
۶۷	بخش چهارم - خراسان
۷۵	بخش پنجم - در شهر دارا
۷۵	۱- درگز، اولین بخش از کانیان
۸۵	۲- واژه درگز
۸۹	۳- سرنوشت شهر دارا - دارگرد یا درگز اولیه
۹۴	۴- مولود اوّه
۱۰۱	بخش ششم - ابیورد
۱۰۱	۱- در موقعیت جغرافیایی ابیورد (ABIVARD)
۱۱۱	۲- باورد (BAVARD)
۱۱۶	۳- بانی ابیورد یا باورد
۱۱۹	۴- توابع ابیورد
۱۳۷	بخش هفتم - نسا
۱۳۷	۱- موقعیت جغرافیایی نسا
۱۴۸	۲- واژه نسا و معنی و مفهوم آن
۱۵۳	۳- بانی نسا
۱۵۵	۴- حدود نسا

۱۶۱	۵- نسا پایتخت اشکانیان
۱۶۲	الف- شهر صد دروازه
۱۶۵	ب- شهر آساک
۱۷۱	ج- شهر تاریخی نسا
۱۷۶	د- ویرانی نسا و منشاء آن
۱۸۱	۶- کشف شهر باستانی نسا به وسیله باستان شناسان
۱۸۱	الف- مقدمه
۱۸۲	ب- محل دقیق این شهر تاریخی
۱۸۴	ج- حفاریات و نتایج آن
۱۸۹	د- معماری و باستان شناسی شهر نسا و مشخصات آن
۱۹۳	هـ- سیستم مالیاتی پارتها
۱۹۴	و- سرب بکه توسط پارتها
۱۹۶	ز- منسب در زمان پارتها
۱۹۸	ح- تشریفات تدفین در عهد پارتیان
۱۹۹	۷- توابع نسا
۲۳۳	بخش هشتم- شهرستان فعلی درگز (موقعیت جغرافیایی و سیاسی)
۲۳۳	الف- شهرستان درگز
۲۳۳	۱- موقعیت سیاسی
۲۳۸	۲- مشخصات جغرافیایی
۲۳۹	۳- حدود و مشخصات طبیعی
۲۴۱	۴- مساحت درگز
۲۴۰	۵- کوهها و ناهمواریها
۲۴۲	۶- جلگه های درگز
۲۴۴	۷- آبها و رودخانه های درگز
۲۴۵	۸- آب و هوا و مناظر طبیعی درگز
۲۵۳	۹- ییلاقات درگز
	۱۰- راه های ارتباطی درگز

۲۶۹	۱۱- روشنائی و برق درگز
۲۷۵	۱۲- پست و تلگراف و تلفن
۲۸۳	ب- شهر درگز
۲۸۳	۱- فلسفه ایجاد شهر درگز و بانی آن
۲۹۱	۲- تاریخ بنای آن
۲۹۲	۳- از محمدآباد تا درگز
۲۹۵	۴- درگز از نظر شهرسازی
۲۹۹	۵- ساختمانهای شهری
۳۰۳	۶- مساجد درگز
۳۰۳	۷- مکتب خانه ها و مدارس درگز
۳۰۹	۸- حمامهای درگز
۳۰۹	۹- آب و بارهای درگز
۳۱۱	۱۰- کوه و انسراهای درگز
۳۱۲	۱۱- آب و آبشارهای درگز
۳۱۳	۱۲- توسعه شهر درگز
۳۱۷	۱۳- شهرداری درگز
۳۲۱	فصل دوم- جغرافیای انسانی
۳۲۳	بخش اول- ترکیب جامعه
۳۲۳	۱- مقدمه
۳۲۵	۲- جامعه اولیه خاوران
۳۲۸	۳- مهاجرت آریاها
۳۳۱	۴- مهاجرت پارتها
۳۳۳	۵- مهاجرت ترکان یا ترکمانان سلجوقی
۳۳۵	۶- مهاجرت مغول و تاتار و...
۳۳۷	۷- مهاجرت یا بازگشت افشار به درگز
۳۳۹	۸- مهاجرت کردها
۳۴۲	۹- مهاجرت بربرها

۳۴۳	۱۰- مهاجرت غر شمالها
۳۴۴	۱۱- مهاجرت یزدیها
۳۴۷	۱۲- مهاجرت آذربایجانیها
۳۵۰	۱۳- مهاجرت یهودیها
۳۵۶	۱۴- مهاجرت مسیحی ها
۳۵۹	۱۵- مهاجرت علی اللهیها
۳۶۷	بخش دوم- ایلات و طوایف درگز
۳۷۳	۱- ایل ابدالی
۳۷۳	۲- ایل افشار
۳۷۴	۳- ایل آتانی
۳۷۵	۴- ایل اوتانی
۳۷۵	۵- ایل یاجی
۳۷۶	۶- ایل بختیاری
۳۷۷	۷- ایل بوزانلو یا توزانلو
۳۷۷	۸- طایفه بهادر
۳۷۷	۹- طایفه پالکانلو
۳۷۸	۱۰- ایل جلایر
۳۷۹	۱۱- ایل چاپشلو
۳۸۳	۱۲- ایل چمنگرگ
۳۸۳	۱۳- ایل خلیلوند
۳۸۳	۱۴- طایفه دولتشانلو
۳۸۷	۱۵- طایفه زند و لک
۳۸۹	۱۶- طایفه زنگنه
۳۸۹	۱۷- طایفه زیدانلو
۳۹۰	۱۸- طایفه سادات
۳۹۰	۱۹- ایل شادلو
	۲۰- ایل شیخوانلو

۳۹۴	۲۱- صوفیانلو
۳۹۷	۲۲- عرب ها
۳۹۷	۲۳- طایفه عرب گیرلو
۳۹۸	۲۴- طایفه علی ایلی
۳۹۹	۲۵- ایل قراجورلو
۴۰۰	۲۶- طایفه فرقلو
۴۰۲	۲۷- طایفه قره قرینلو
۴۰۳	۲۸- طایفه کاونلو
۴۰۳	۲۹- طایفه کوسه احمدلواشار
۴۰۵	۳۰- طایفه کولان
۴۰۵	۳۱- طایفه کانلو
۴۰۶	۳۲- ایل وانلو
۴۰۷	۳۳- ایل ترکیلی - کرایت ایلی
۴۰۸	۳۴- طایفه گنج بیگ
۴۰۸	۳۵- طایفه گوارسی ها
۴۰۸	۳۶- طایفه گوندوزلو
۴۰۸	۳۷- طایفه مادوانلو
۴۰۹	۳۸- طایفه مهینه ئی
۴۰۹	۳۹- طایفه مامیانلو
۴۱۱	بخش سوم - جمعیت درگز
۴۱۱	۱- مقدمه
۴۱۲	۲- آمار و اطلاعات مربوط به جمعیت درگز طی سرشماریهای (۶۵-۱۳۳۵)
۴۱۵	۳- جمعیت روستاهای درگز
۴۲۳	بخش چهارم - زبان مردم درگز
۴۲۳	۱- مقدمه
۴۲۶	۲- زبان اولیه مردم درگز
۴۳۰	۳- دومین زبان مردم درگز

۴۳۵	۴- زبان عربی و اثرات باقیمانده از آن
۴۳۷	۵- زبان کردی
۴۳۹	۶- زبان روسی و اثرات باقیمانده از آن
۴۴۰	۷- زبان امروز مردم درگز
۴۴۳	۸- زبان انشاء و نگارش
۴۴۷	بخش پنجم- اوضاع اجتماعی درگز
۴۴۷	۱- وضع اقتصادی
۴۵۱	۲- تعاون و همکاری
۴۵۲	۳- مکب و مدرسه
۴۵۲	۴- بهداشت عمومی و روش درمان درگز
۴۵۷	الف- رمان به روش سنتی
۴۵۹	ب- رمان به روش عامیانه
۴۶۰	ج- بیماری‌های اطباء
۴۶۳	د- دعا یا دعانویسی
۴۶۹	۵- مسأله نظافت و حمامهای درگز
۴۸۶	۶- متحول شدن فرهنگ مردم درگز
۴۹۱	۷- تحلیلی برای تحول
۴۹۵	بخش ششم- لباس مردم درگز
۴۹۵	۱- مقدمه
۴۹۶	۲- لباس مردها
۴۹۸	۳- لباس زن‌ها
۴۹۹	۴- کفش مردها
۵۰۰	۵- کفش زن‌ها
۵۰۱	۶- کلاه مردها
۵۰۲	۷- پوشش سرو حجاب زن‌ها
۵۰۳	۸- لباس کردها
۵۰۴	۹- لباس ترکمن‌ها

۵۰۹	بخش هفتم - زیبایی و آرایش زنانه
۵۰۹	۱- مقدمه
۵۱۱	۲- آرایش زنانه و لوازم آن
۵۱۵	۳- زیورآلات زنانه
۵۱۹	فصل سوم - جغرافیای اقتصادی
۵۲۱	بخش اول، کشاورزی
۵۲۱	۱- مقدمه
۵۲۳	۲- مالکیت اراضی
۵۲۴	۳- خالصجات دولتی و «کمپانی خالصجات»
۵۲۶	۴- واگذاری خالصجات دولتی به قشاقیها
	۵- فروش خالصجات دولتی به آستان قدس رضوی
۵۲۸	۶- شرکت سهامی «خلاصی خراسان»
۵۳۱	۷- اداره املاک «آستان قدس» در گز
۵۳۲	۸- املاک اختصاصی «آستان قدس» در گز
۵۳۷	۹- مالکین عمده
۵۳۸	۱۰- مالکین جزء
۵۳۸	۱۱- روابط مالک و زارع
۵۴۰	۱۲- باغها و محوطه ها
۵۴۱	۱۳- بلک کاری
۵۴۷	۱۴- اصلاحات ارضی
۵۵۱	بخش دوم - آب
۵۵۱	۱- مقدمه
۵۵۳	۲- منابع آب در گز
۵۵۵	رودخانه درونگر
۵۵۶	رودخانه زنگلانلو
۵۵۶	رودخانه گلریز
۵۵۷	رودخانه های دیگر

۵۵۷	۳- آب شرب شهر و روستاها
۵۵۹	۴- آغاز مشکلات کم آبی
۵۶۰	۵- سالهای بحرانی آب و مبارزه با مشکل کم آبی
۵۶۵	۶- اولین سندی که نوشته شد
۵۷۶	۷- سد درونگر
۵۷۶	۸- رودخانه زنگلانلو، یا قوزقان چای
۵۸۳	بخش سوم- محصولات کشاورزی
۵۸۳	۱- مقدمه
۵۸۶	- محصول غلات
۵۸۹	۳- نان
۵۹۱	۴- نه
۵۹۴	۵- برنج
۵۹۷	۶- حبوبات و سایر محصولات کشاورزی
۵۹۷	الف- میزان سطح کشت
۵۹۷	ب- میزان تولید
۵۹۷	۷- خربزه و هندوانه
۶۰۰	۸- میوه های سردرختی
۶۰۱	۹- انگور
۶۰۴	۱۰- کشمش و طرز تهیه آن
	۱۱- شیر انگور و طرز تهیه آن
	۱۲- درخت توت و تربیت کرم ابریشم
۶۱۰	۱۳- ترباک
۶۱۱	۱۴- تنباکو
۶۱۱	۱۵- آفات کشاورزی
۶۱۷	بخش چهارم- منابع طبیعی
۶۱۷	۱- جنگل یا طلای سبز
۶۱۸	۲- مرتع یا پوشش زمردین خاک

۶۲۴	۳- پارک ملی تندوره
۶۲۹	بخش پنجم- زندگی ایلاتی
۶۲۹	۱- دامداری
۶۳۳	۲- چادرهای سیاه
۶۳۷	بخش ششم- حیات وحش
۶۳۷	۱- حیوانات اهلی
۶۴۳	۲- حیوانات غیر اهلی
۶۴۵	۳- اسب
۶۶۱	بخش هفتم- امور اقتصادی و بازرگانی
۶۶۱	۱- مقلد
۶۶۳	۲- سجاد، خازجی
۶۷۰	۳- تجارت، خلیو
۶۷۲	۴- شرکت های تعاونی
۶۷۵	۵- تقسیم کار و سطح اسعال
۶۷۷	بخش هشتم- رباخواری و معاملات ربوی
۶۶۷	۱- تاربخچه رباخواری و حرمت آن در اسلام
۶۸۰	۲- قرض الحسنه
۶۸۱	۳- راههای فرار از ربا
۶۸۲	۴- فروش نسبه
۶۸۳	۵- سلف خری
۶۸۴	۶- بیع شرط
۶۸۵	۷- وام های نزولی
۶۸۸	۸- دلالی و معاملات ربوی
۶۹۰	۹- تذکر و تنبه
۶۹۳	بخش نهم- کارخانه های درگز
۶۹۳	۱- کارخانه های پنبه پاک کنی
۶۹۸	۲- آماری از محصول پنبه

۶۹۸	الف - عملکرد یکساله ۱۳۳۹ شمسی
۶۹۸	ب - کارکرد دو کارخانه بر روی هم در یک دوره ۱۸ ساله
۶۹۹	۳ - از آسیاب آرد آبی تا کارخانه
۷۰۳	بخش دهم - صنایع دستی
۷۰۳	۱ - مقدمه
۷۰۵	۲ - تخریبی
۷۰۶	۳ - رنگریزی
۷۰۶	۴ - گلیم بافی و ...
۷۰۸	۵ - نمذ مالی
۷۰۹	۶ - پارچه بافی
۷۱۰	۷ - وچونج
۷۱۱	۸ - پوستین دبی
۷۱۱	۹ - سوزن دوزی
۷۱۲	۱۰ - جوراب بافی
۷۱۲	۱۱ - ملیله سازی
۷۱۶	۱۲ - آمار صنایع دستی در گز
۷۱۶	۱۳ - بررسی امکانات توسعه و رشد صنایع دستی در ارد
۷۲۱	بخش یازدهم - وسایل حمل و نقل و مسافرت
۷۲۱	۱ - وسایل حمل و نقل
۷۲۳	۲ - وسایل مسافرت
۷۲۳	بخش دوازدهم - مالیات بردآمد
۷۳۳	مراجع
۷۴۱	پیوست ۱
۷۴۹	پیوست ۲

مقدمه جلد اول

وقایع تاریخی در مناطق جغرافیایی اتفاق می افتد و حوادث در شکل گیری خود محتاج به مکان جغرافیایی می شوند. کتاب را با توجه به موقعیت جغرافیایی عامل نشو و نمای منطقه های تاریخی بوده اند. این وقایع و حوادث به طور مسلسل وار ادامه پیدا کرده و در نتیجه تاریخ را بوجود آورده اند. با مطالعه تاریخی می توانیم نقاطی را که در طی قرون و اعصار نقش آفرینی های نظامی، سیاسی، اقتصادی و فرهنگی داشته اند را دریابیم. اگر علل پیروزی یا شکست، کامیابی ها و ناکامیها را پیگیری کنیم متوجه می شویم محیط جغرافیایی برای تاریخ بشر چه مسیرهایی را باز کرده است و بالاخره تاریخ با بدان جغرافیا تکوین یافته است.

اهمیت محیط جغرافیایی تا حدی است که حتی جنگها، جنگاوران و امپراطوران برای دستیابی به مقاصد سیاسی نظامی خویش از آن غافل نموده اند و همیشه برای پیروزی از جغرافیا یاری جسته اند.

بررسی تحولات تاریخی خراسان و ارتباط آن با موقعیت جغرافیایی این قلمداد سرزمین ایران از یکطرف و جایگاه آن بعنوان محل جغرافیایی تلاقی و برخورد اقوام، تمدنها و ملت هایی از جمله یونان، ترک، مغول، عرب و افغان از طرف دیگر، شناخت عمیق وضعیت جغرافیایی این سرزمین را دو چندان نموده است. به ویژه تحولات سیاسی دو قرن اخیر که منطقه صحنه رقابت استعمارگرانی چون روس و انگلیس و آمریکا بوده بیش از پیش اهمیت پرداختن به تحلیل، تشریح و تدوین شرایط گذشته مکانهای جغرافیایی منطقه خراسان را ایجاب می نماید، بخصوص فروپاشی نظام سوسیالیستی سابق و آغاز پیوند مجدد فرهنگی،

اقتصادی و جغرافیایی سرزمینی که به ناحق از یکدیگر گسسته، ضرورت تلاش دائمی متخصصان و محققان متعهد و فرهنگ دوست و خواهان سرافرازی کشور عزیز ایران را ایجاد می نماید تا تاریخ مدونی از مکانهای جغرافیایی با اهمیت میراثی تدوین گردد و بیانگر سبیل زندگی و تمدن گذشته این سرزمین باشد. در راستای دستیابی به چنین اهداف نیک پسندانه ای کتاب «ایبورد (در گز)» که حاصل تلاش چندین ساله فعالیت های پژوهشی است در خصوص منطقه خراسان و حدود شهرستان در گز در ابعاد مختلف تاریخی، انسانی و اقتصادی در چهار جلد تدوین گردیده است که با توجه به غنای کیفی می تواند به عنوان یک منبع معتبر برای تحقیقات ایران و خراسان شناسی که ضرورت آن پس از استقلال کشورهای آسیای میانه اهمیت بیشتری یافته، مورد استفاده قرار گیرد.

جلد اول این کتاب در بردارنده ۳ فصل بنامهای جغرافیای تاریخی، جغرافیای انسانی و جغرافیای اقتصادی می باشد. در فصل دوم در بردارنده تعدادی بخش و چندین قسمت به شرح ذیل می باشد:

فصل اول: جغرافیای تاریخی این فصل شامل ۸ بخش می باشد که:

۱. بخش اول آن در بردارنده ۱۰ بخش است.
۲. بخش دوم خراسان،
۳. بخش سوم خاوران،
۴. بخش چهارم انک،
۵. بخش پنجم در گز قدیم (دارا)،
۶. بخش ششم ایبورد
۷. بخش هفتم به ویژگیهای شهر نساء از قبیل موقعیت جغرافیایی، تاریخچه رشد وافول آن و مشخصات جغرافیایی شهرستان فعلی در گز از قبیل: موقعیت سیاسی، حدود و مشخصات طبیعی، کوهستانها، ناهمواریها، آب و هوا و مناظر طبیعی آن پرداخته است.

فصل دوم: جغرافیای انسانی. این فصل شامل ۷ بخش است:

۱. بخش اول آن در مورد ترکیب جامعه شامل: جامعه های اولیه، مهاجرت آریاییها، بربرها، یزدیها و آذربایجانیها به منطقه است.

۲. بخش دوم شامل: ایلات و طوایف در گز است که شامل ایلات و طوایف افشار، باجرائلو، بهادر، بالکائلو و غیره است که در مجموع ۴۰ ایل و طایفه را در برمی گیرد.

۳. بخش سوم شامل: جمعیت است که در آن آمار جمعیت شهرستان به تفکیک شهری و روستایی هر دوره آماری بررسی شده است.

۴. بخش چهارم شامل: ویژگی های فرهنگی بویژه زبان مردم در گز است که زبانهای مختلف از جمله کردی، روسی، ترکی و غیره را شامل می شود.

۵. بخش پنجم: این بخش شامل اوضاع اجتماعی و اقتصادی مردم در گز است که سائل از جمله وضع اقتصادی وضعیت آموزشی، بهداشت عمومی و چگونگی تحول فرهنگ مردم در گز را بررسی کرده است.

۶. بخش ششم: این بخش مسائلی را در خصوص نحوه لباس پوشیدن مردم در گز و بویژه گروه های مختلف، زبانی و قومی و لباس مردم در گز بویژه لباس مردها، لباس زنها، پوشش سرو حجاب رنها، لباس کردها، لباس ترکمنها و غیره می باشد.

۷. بخش هفتم: در این بخش ریشه گیهای زنان منطقه از جمله زیبایی و آرایش زنان تشریح گردیده است که شامل آرایش زنانه و زیورآلات، درمان به روش سنتی و غیره می باشد.

فصل سوم: جغرافیای اقتصادی در گز: این فصل شامل ۱ بخش می باشد:

۱. بخش اول شامل ۱۳ قسمت است که بیشتر در مورد اراضی و الکت از جمله، دولتی و املاک آستان قدس رضوی و غیره بحث کرده است.

۲. بخش دوم: شامل ۸ قسمت است و موضوع آن در مورد منابع و مسائل آب در گز می باشد که علاوه بر ذکر منابع آبی در گز همچنین مشکلات آبی را نیز شرح داده است، همچنین توضیحاتی نیز در مورد رودخانه های در گز بیان گردیده است.

۳. بخش سوم: در این بخش مسائل مربوط به کشاورزی تشریح گردیده است که شامل ۱۵ قسمت است و انواع محصولات کشاورزی از جمله غلات، پنبه، حبوبات، خربزه و هندوانه و انواع میوه های سردرختی، انگور و کشمش بیان گردیده است.

۴. بخش چهارم: این بخش شامل بررسی منابع طبیعی و متشکل از ۳ قسمت است از جمله جنگل، مرتع و پارک ملی تندوره.

۵. بخش پنجم. این بخش شامل زندگی ایلپاتی است و متشکل از ۲ قسمت دامداری و سیاه چادر است.

۶. بخش ششم. این بخش شامل حیات وحش می باشد که بررسی وضعیت حیوانات اهلی و غیر اهلی را در بردارد.

۷. بخش هفتم. این بخش شامل بررسی مسایل اقتصادی است.

۸. بخش هشتم. این بخش شامل انواع معامله به ویژه رباخواری و معاملات ربوی می باشد که راههای فرار از رباخواری فروش نسبه، سلف خری، وامهای نزولی، دلالی و معاملات ربوی را توضیح داده است.

۹. بخش نهم. این بخش شامل بررسی کارخانجات در گز می باشد که در رد کارخانه های پنبه پاک کنی و همچنین آماری در مورد محصول ننه داده است.

۱۰. بخش دهم. این بخش شامل بررسی صنایع دستی که به مسایل مختلفی از جمله بخری، انگری، گلیم بافی، چوچونچه، پوستین دوزی، سوزن دوزی، ماله بافی، جوراب بافی پرداخته است.

۱۱. بخش یازدهم. این بخش شامل بررسی وضعیت وسایط حمل و نقل شهرستان می باشد که شامل قسمتایی از قبیل وسایط حمل و نقل و وسایل مسافرت می باشد.

۱۲. بخش دوازدهم. این بخش شامل بررسی وضعیت مالیات بردرآمد از گذشته تا بحال در شهر و شهرستان در گز می باشد.

در نهایت نیز فهرست مراجع مورد استفاده ذکر گردیده است.

جلد دوم شامل فصل چهارم است که تاریخ سیاسی خاوران و رد مطالعه قرار میدهد. جلد سوم شامل فصل پنجم است که به شرح حال فرمانروایان خاوران بخصوص حاکمان خطه در گز اختصاص دارد. جلد چهارم دربرگیرنده فصلهای ششم و هفتم است که آداب و رسوم مردم و همچنین مشاهیر، علماء و دانشمندان خاوران را مورد بررسی و معرفی قرار داده است.